

**ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА**

ЛІТКОВЕЦЬ ОЛЕНА ДМИТРІВНА

УДК 373.3.016:331

**ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

13.00.02 – теорія та методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Полтава – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Рівненському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Кулик Євген Володимирович,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
завідувач кафедри основ виробництва та дизайну.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тименко Володимир Петрович,
Національна академія педагогічних наук України,
учений секретар Відділення професійної освіти і
освіти дорослих;

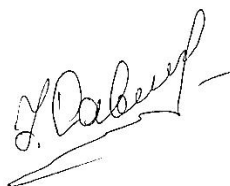
кандидат педагогічних наук, доцент
ГОЛІЯД Ірина Семенівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри теорії і методики технологічної
освіти, креслення та комп'ютерної графіки.

Захист відбудеться «29» червня 2016 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 44.053.02. у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка за адресою: 36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, зал засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://www.pnpu.edu.ua/ua/text/disert/avtoref-litkovets.pdf> та в бібліотеці Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2).

Автореферат розіслано «27» травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



І.В. Савенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток системи національної освіти зорієнтований у площину цінностей особистісного розвитку, що передбачає пріоритетність досліджень особистих якостей учня та формування на цій основі його основних знань, умінь та навичок майбутньої професійної діяльності. Водночас заклади освіти мають забезпечити учням можливості засвоювати такий зміст навчальної інформації, який би розвивав у них узагальнені навички аналізу і синтезу навчального матеріалу, формував розуміння міжпредметних зв'язків і наступність розвитку системи знань. Окреслену проблему успішно можна реалізувати на уроках трудового навчання у початкових класах, оскільки саме предмет трудового навчання сприяє розвитку творчо-активної особистості дитини, яка здатна сприймати й оцінювати гармонійне, довершене в житті, природі, мистецтві. Важливим аспектом у вирішенні цієї проблеми є формування нового світогляду глобального типу, зміст якого полягає в усвідомленні нерозривної єдності з природою та відповідальності за її майбутнє; науково обґрунтованих уявлень про основні закономірності розвитку природи й суспільства та роль технологій у цьому розвитку, а також уявлення про тенденції та перспективи подальшого технологічного розвитку суспільства.

Поряд з тим відомо, що вікова сенситивність учнів забезпечує стимулююче середовище для розвитку творчих здібностей дітей на уроках трудового навчання. Державний стандарт освітньої галузі «Технології» передбачає зміщення акцентів трудової підготовки учнівської молоді, які націлюють на творчість і дослідництво, особистісно орієнтовані педагогічні технології з використанням сукупності пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів навчання. Здійснення зазначених перетворень у системі трудової підготовки учнівської молоді неминує пов'язане із адекватними змінами у системі початкового навчання, яке формує основу й наступність основної школи. У свою чергу, Державний стандарт початкової загальної освіти спрямовує на формування і розвиток в учнів початкових класів технологічних і інформаційно-комунікаційних компетенцій. Для досягнення цієї мети передбачається розвиток у школярів технічного мислення, навичок ручних технік обробки матеріалів, умінь користуватися технічною термінологією, художньою та графічною інформацією. Розвиток творчої особистості молодших школярів значною мірою пов'язаний з розвитком конструктивно-художнього мислення і предметно-перетворювальної діяльності, які формуються на уроках трудового навчання у початковій школі. У цей період закладається фундамент графічної підготовки учня, формуються його графічні уміння.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, наукових досліджень та вивчення досвіду шкільної практики показав, що проблемі формування умінь приділено достатньо уваги. Однак, не зважаючи на значні теоретичні й практичні напрацювання психологів і педагогів, методичний аспект, пов'язаний із формуванням графічних умінь в учнів, не знайшов належного відображення й потребує подальшого вивчення. Тому актуальною є проблема розробки

методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Складність і поліаспектність проблеми формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання приводить до того, що вона супроводжується низкою суперечностей між:

- потребами пропедевтичного формування графічних умінь в учнів початкових класів, як основного підґрунтя до вивчення курсу креслення та реалізації наступності між початковою та середньою ланками навчання;

- значущістю графічних умінь в учнів, необхідністю їх формування та недостатньою розробленістю відповідного методичного забезпечення;

- зростаючими можливостями застосування сучасних педагогічних технологій у процесі формування графічних умінь в учнів на уроках трудового навчання й відсутністю ефективних методик їх використання;

- традиційною системою підготовки учнів початкових класів на уроках трудового навчання і необхідністю в індивідуальному творчому характері їхньої практичної діяльності.

Проблема формування умінь належить до так званих «давніх» проблем педагогіки, і одночасно є центральною проблемою підвищення ефективності навчання. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем умінь і навичок, показав неоднозначне трактування цих понять серед науковців. У дидактичному аспекті питання формування умінь отримали своє висвітлення в наукових фундаментальних працях Ю. Бабанського, С. Баранова, І. Зимньої, Н. Лошкарьова, І. Лернера, А. Маркової, О. Онопрієнка, О. Савченко та ін. На увагу заслуговують дослідження вчених (Т. Борисової, П. Кузьменка, Є. Кулика, В. Оніпко, В. Слабка, Н. Слюсаренко, А. Терещука, П. Хоменка), які працюють у галузі теорії й методики навчання, де розглянуто окремі аспекти формування вмінь.

Основи психологічних закономірностей формування та розвитку навчальних умінь розглянуті у працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Галкіної, Ю. Гільбуха, В. Давидова, В. Зінченка, Н. Менчинської, Р. Пономарьова, С. Рубінштейна, Н. Тализіної, П. Якобсона та ін. Значна частина психологічних досліджень присвячена формуванню графічних умінь (М. Безруких, А. Ботвінников, О. Галкіна, О. Гармаш, Л. Гуров, Т. Данюшевська, В. Зикова, Є. Кабанова-Меллер, Т. Кудрявцев, В. Куріна, Н. Лінькова, Б. Ломов, Є. Мілерян, В. Моляко, А. Павлова, Є. Фарапонов, Н. Четверухін, І. Якиманська та ін.). Дослідженню педагогічних проблем графічної діяльності вчителів, студентів, учнів та їх графічної підготовки в системі професійно-технічних навчальних закладах, вищій та середній школі присвячені праці А. Верхоли, І. Воронцова, А. Гедзика, І. Голяд, Л. Гриценко, О. Джеджули, Д. Кільдерова, М. Козяра, А. Корнеєва, Г. Максименко, Г. Райковської, Т. Олефіренко, В. Сидоренко, Ю. Фещук, В. Чепок, Н. Щетини, М. Юсупової та ін.

Проблемі графічної діяльності учнів початкових класів присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, у роботах Н. Боднар, Є. Дорофєєвої, В. Ілюхіної, О. Коробової досліджувалася проблема графічних

умінь на уроках письма. У дослідженнях В. Тименка та Т. Носаченко розглянуто формування конструктивних умінь в учнів початкових класів. Науковцем О. Ботюком досліджувалася проблема формування конструктивно-технічних умінь у молодших школярів. Читання графічних зображень молодшими школярами, присвячена дисертація В. Васенко. У роботі Н. Бондаревої досліджувалася проблема розвитку просторової уяви молодших школярів в процесі графічної діяльності. Дослідник Д. Самарін вивчав формування графічних навичок в учнів 1-4 класів в процесі зображення орнаменту. Дидактичні умови організації графічної діяльності молодших школярів на основі інтеграції предметів досліджувала В. Поленічко. Проблему використання міжпредметних зв'язків при вивченні креслення, досліджував П. Кузьменко.

Аналіз цих праць показав, що графічний текст або графічне зображення виступає одним з основних засобів, які створені людиною для зберігання й передачі інформації. Будучи «візуальною мовою», графіка використовує властивості зорового сприйняття й підкоряється загальним законам для всіх видів графічних зображень: художнього малюнка, схем, діаграм, карт тощо. Тому є всі передумови для використання педагогічних технологій формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури присвяченої методології формування трудових умінь (С. Гончаренко, В. Мадзігон, В. Сидоренко, Н. Ничкало та ін.) показав, що науково обґрунтоване застосування вчителем у навчально-виховному процесі певної технології сприяє розвитку в учнів різних компетенцій, необхідних для повноцінного функціонування в межах сучасного суспільства. Аналіз праць, присвячених використанню педагогічних технологій в навчанні, таких учених як В. Володько, Г. Гаврищак, Л. Голодюк, Т. Дейніченко, В. Єльцова, Л. Кравченко, О. Кудря, О. Мещерякова, П. Підкасистий, І. Савенко, О. Савченко, В. Титаренко, А. Цина та ін. показав, що серед найбільш дієвих науковці рекомендують застосовувати комп'ютерні, проектні, особистісно орієнтовані.

Однак, не зважаючи на існуючі значні теоретико-методичні узагальнення досліджень, проблема формування графічних умінь в учнів початкових класів, не знайшла достатнього вирішення. Таким чином, актуальність проблеми, наявність суперечностей та необхідність їх розв'язання зумовили вибір теми дослідження **«Формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Інституту педагогіки АПН України у частині наукової теми «Зміст і методика технологічної освіти учнів в загальноосвітній школі» лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості (номер державної реєстрації 0102U000210) та загальнокафедральної комплексної науково-дослідної теми кафедри технологічної і графічної освіти та профорієнтації Рівненського державного гуманітарного університету «Вдосконалення змісту, форм та методів трудової підготовки учнівської молоді та формування

готовності до її здійснення у майбутніх учителів», затвердженої Вченою радою університету (протокол № 7 від 23.02.2007 р.).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту педагогіки АПН України (протокол № 1 від 16.01.2003 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 25.02.2003 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Відповідно до мети поставлені такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у філософській, психологічній, педагогічній літературі, вивчити психолого-педагогічні особливості формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

2. Визначити критерії та рівні формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

3. Розробити й обґрунтувати модель методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

4. Експериментально перевірити ефективність методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Об'єкт дослідження – графічна діяльність учнів початкових класів у процесі трудового навчання

Предметом дослідження є методика формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Для вирішення поставлених завдань і перевірки вихідних припущень був використаний комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз і синтез – для вивчення навчально-нормативної документації, філософської, психологічної, фізіологічної, педагогічної, методичної та спеціальної літератури, навчальних програм, дисертацій та авторефератів, матеріалів конференцій і періодичних фахових видань із метою визначення стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми; порівняння різних поглядів учених на досліджувану проблему; визначення напрямків дослідження та понятійного апарату; порівняння, узагальнення передового педагогічного досвіду учителів початкових класів у формуванні графічних умінь учнів на уроках трудового навчання; формування власного погляду на проблему дослідження; виявлення наукових засад створення експериментальної методики;

– *емпіричні*: усне та письмове опитування, тестування, анкетування, спостереження, педагогічний аналіз, експертна оцінка для вивчення стану проблеми формування графічних умінь на уроках трудового навчання у сучасній педагогічній практиці, а також педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) для перевірити ефективності розробленої методики формування графічних умінь в учнів початкових класів;

– *статистичні*: методи математичної статистики використовувалися з метою обробки результатів дослідно-експериментальної роботи для кількісного

та якісного аналізу ефективності розробленої методики.

Організація дослідження. Дослідження проводилося поетапно впродовж 2003–2015 років.

На першому етапі (2003-2006 рр.) вивчався стан та підходи до формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, аналізувався зарубіжний та вітчизняний досвід використання форм та методів у формуванні графічних умінь в учнів, визначалися завдання дослідження.

На другому етапі (2007-2009 рр.) продовжувалися теоретичні пошуки, пов'язані з розв'язанням обраної проблеми дослідження. За результатами дослідження розроблено модель методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, технологію поетапного формування феномену дослідження, здійснено підготовку дослідно-експериментальної роботи та розпочато на цій основі формувальний експеримент.

На третьому етапі (2010-2015 рр.) продовжувалася дослідно-експериментальна робота, за результатами якої здійснено корегування моделі методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. Проведено якісну та кількісну оцінку ефективності розробленої методики формування графічних умінь. Здійснено теоретичні узагальнення за результатами проведеного дослідження. Сформульовано загальні висновки до роботи та здійснено її літературне оформлення. Розроблено та впроваджено методичні рекомендації «Формування графічних умінь в учнів початкової школи на уроках трудового навчання».

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалась в лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України, кафедрі технологічної і графічної освіти та профорієнтації Рівненського державного гуманітарного університету, факультеті технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського. До неї було залучено 32 вчителі й 633 учні Дніпропетровської, Рівненської, Полтавської та Чернівецької областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *уперше* науково обґрунтовано методику формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання як теоретичну основу підвищення їх ефективності навчання в школі; розроблено та експериментально перевірено модель методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання в основу якої покладено особистісно-орієнтовану технологію навчання направлену на підготовку творчої особистості. Розроблено теоретико-методологічні і організаційно-методичні засади функціонування такої моделі, розкрито її зміст та структуру;

– *уточнено*: зміст понять «уміння», «графічні уміння», «художньо-графічні уміння», «технічно-графічні уміння»; показники, критерії та рівні сформованості графічних умінь в учнів (когнітивний, діяльнісний,

особистісний), щодо формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання; на основі аналізу діючої програми «Трудове навчання» систематизовано графічні уміння;

– *подальшого розвитку набули* основні напрями реалізації особистісно орієнтованого підходу, зокрема положення, що характеризують об'єктивні та суб'єктивні чинники впливу на процес формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання: доступність навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів; система науково обгрунтованих логічних операцій; позитивне, відповідальне ставлення учнів до навчання; спонукання до засвоєння графічних умінь; структурування матеріалу, виділення головного, що забезпечує логічні зв'язки; використання наступності у виконанні графічних завдань; використання дидактичних засобів навчання; контроль за результатами навчання, перевірка та оцінка; взаємодія учнів і вчителів у навчальному процесі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в запровадженні у навчальний процес методичних рекомендацій для вчителів початкових класів щодо формування графічних умінь на уроках трудового навчання, а саме: методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання; комплексу дидактичних матеріалів для формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Запропоновані в дисертації теоретичні та методичні матеріали можуть бути використані вчителями початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів, викладачами та студентами вищих навчальних закладів, у яких здійснюють підготовку майбутніх учителів початкової школи, із метою вдосконалення змісту та процесу їх професійної підготовки.

Основні результати дисертаційного дослідження *впроваджено* в навчальний процес загальноосвітніх шкіл Рівненської області: Стовпинського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад» Корецького району (довідка № 92 від 09.12.2015 р.), Чудельської ЗОШ I-III ступенів Сарненського району (довідка № 225 від 30.12.2015 р.), Карпилівської ЗОШ I-III ступенів Рокитнівського району (довідка № 13 від 29.12.2015р.); Рівненської ЗОШ I-III ступенів № 1 (довідка № 106 від 31.08.2015 р.); Чернівецької області: Тисовецької ЗОШ I-II ступенів Сторожинецького району (довідка № 52 від 10.01.2012 р.); Дніпропетровської області: Криворізької ЗОШ I-III ступенів № 103 (довідка № 276 від 30.01.2012 р.), Криворізької загальноосвітньої спеціалізованої школи I-III ступенів № 4 (довідка № 344 від 27.01.2012 р.), а також Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського (довідка № 707 від 19.01.2016 р.).

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення результатів дослідження обговорено й схвалено на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Ідея опіки дітей і молоді в історико-педагогічній науці» (м. Івано-Франківськ, 2005 р.), «Формування професійної компетентності вчителя в умовах європейської інтеграції» (Київ-Житомир, 2005 р.), «Зміст громадянської освіти і виховання: історія, реалії, перспективи»

(м. Херсон, 2006 р.); *міжнародній* науково-методичній конференції «Європейський простір вищої освіти як основа розвитку суспільства знань» (м. Рівне, 2011 р.); *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: «Проблеми компетентнісного підходу у підготовці майбутніх вчителів: тенденції та перспективи» (м. Кривий Ріг, 2012 р.), «Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців педагогів в природничій та технологічних галузях» (м. Бердянськ, 2013 р.); *всеукраїнській* науково-методичній конференції «Проблеми трудової та професійної підготовки XXI сторіччя» (м. Слов'янськ, 2012 р.); на щорічних *звітних* наукових конференціях у Рівненському державному гуманітарному університеті (м. Рівне, 2003-2013 рр.); *міжвузівській* науково-практичній конференції «Педагогічні аспекти модернізації навчально-виховного процесу з технології» (м. Рівне, 2010 р.); засіданнях методичного семінару кафедри технологічної і графічної освіти та профорієнтації Рівненського державного гуманітарного університету (м. Рівне, 2003-2015 р.). Результати дослідження оприлюднювалися на засіданнях лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України та кафедри технологічної і графічної освіти та профорієнтації Рівненського державного гуманітарного університету, а також на семінарах для викладачів вищих навчальних закладів, молодих учених, аспірантів, учителів шкіл та вихователів шкіл-інтернатів (м. Рівне, 2003-2015 р.), звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу факультету технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (м. Полтава, 2013-2016 рр.).

Публікації. Основні положення та результати наукового дослідження висвітлено в 11 одноосібних наукових працях, із них 6 статей – у наукових фахових виданнях України; 1 стаття – у зарубіжному фаховому виданні, 4 статті – у збірниках матеріалів конференцій, 1 навчально-методична публікація.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків за розділами, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 237 сторінок, із яких 165 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць, 34 рисунки, 5 додатків на 45 сторінках. Список використаних джерел складається з 243 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення, подано інформацію про впровадження та апробацію результатів експериментальної роботи, визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «**Теоретичні основи формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання**» – розкрито теоретико-педагогічні засади формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, які дозволили розкрити психолого-фізіологічні основи

досліджуваного феномену та встановити сутність і зміст графічних умінь в учнів початкових класів.

У розділі проаналізовано та обрано методологію дослідження, окреслено та розглянуто теоретичні підходи до формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, конкретизовано термінологічний апарат досліджуваної проблеми.

На основі аналізу документів (Закону України «Про загальну середню освіту», Державного стандарту освітньої галузі «Технології», Державного стандарту початкової загальної освіти) та наукових джерел встановлено, що основною ідеєю дослідження визначено положення про те, що планомірна, спеціально відібрана система форм, методів та засобів навчання є передумовою успішного формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Аналіз праць (М. Безруких, А. Ботвіннікова, О. Галкіної, О. Гармаш, Л. Гурова, Т. Данюшевської, В. Зикової, Є. Кабанової-Меллер, Т. Кудрявцева, В. Куріної, Н. Лінькової, Б. Ломова, Є. Мілеряна, В. Моляко, А. Павлової, Є. Фарапонова, Н. Четверухіна, І. Якиманської та ін.) дозволив встановити, що концепція дослідження з формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання повинна ґрунтуватися на оцінці графічних умінь як складової графічної компетентності, яка може бути описана як взаємодія психічних та психологічних процесів. Ці процеси визначають здійснювані учнями мислинневі операції, які залежать від процесів просторової уяви, що забезпечують створення уявлень про об'ємні форми предметів. Відображення об'ємних форм предметів на площині потребує наявності графічних знань та умінь.

На основі аналізу літературних джерел (В. Васенко, І. Воронцової, А. Гедзик, І. Голіяд, Л. Гриценко, О. Джеджули, Д. Кільдерова, М. Козяра, В. Сидоренка, Н. Щетини та ін.) встановлено, що для будь-якої графічної діяльності властивими є три основні компоненти: спостереження, вимірювання та побудова. Для кожного компоненту існує відповідна система знань, умінь та навичок, формування, яких здійснюється на основі виконання графічних завдань. Установлено, що процес формування графічних умінь в учнів можна розглядати з позицій системно-структурного підходу, підґрунтя якого закладено у трьох складових навчання: проблемному, алгоритмічному та поетапному. З'ясовано, що функціонування цих складових при формуванні графічних умінь в учнів напряду залежить від часу, організаційно-педагогічних умов, особливостей учнів, їх підготовки та розвитку.

Вивчення досліджень (М. Антропової, М. Безруких, Д. Фарбера, А. Хрипкової та ін.) дозволило розкрити психолого-фізіологічні основи формування графічних умінь в учнів початкових класів. Установлено, що збільшення елементів розумової діяльності під час виконання інтелектуальної і практичної роботи підвищують її освітнє і виховне значення, а процес використання знань у графічній діяльності є складним процесом, який здійснюється при взаємодії теоретичних знань і практичних умінь. Такий підхід

підтверджує тезу про те, що уроки трудового навчання у початковій школі володіють можливостями системного і взаємозв'язаного використання знань та умінь, отриманих під час опанування іншими предметами.

Проведені дослідження змісту понять «уміння», «графічні уміння», «художньо-графічні уміння», «технічно-графічні уміння» щодо формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання дозволили розкрити сутність та зміст формування досліджуваної проблеми. Аналіз сутності та змісту графічних умінь показав, що це спеціальні уміння, які формуються в процесі графічної діяльності. Показано, що їх специфіка це системоутворююче ядро умінь знаково-символічної системи, на основі якої людина може створювати різного роду графічні зображення, які є універсальними інформаційно-візуальними засобами, необхідними в графічній діяльності зі створення та зображення матеріальних продуктів. Встановлено, що уміння графічно зображати об'єкти складається з компонентів, завдяки яким проходить раціональне і якісне виконання кожної практичної дії. При цьому побудова конкретного графічного зображення є частковим випадком взаємодії загальних компонентів. Засвоєння молодшими школярами таких узагальнених графічних умінь, дозволить їм самостійно виконувати представлення графічних об'єктів різними способами.

Доведено, що «графічні уміння» – це вміння виконувати графічні зображення, які не існують без технічних чи то художніх умінь, тому що функціонують тільки у взаємодоповненні. Таке трактування графічних умінь дозволило нам провести аналіз навчальних програм 1-4 класів («Математика», «Образотворче мистецтво», «Трудове навчання») та виділити міжпредметні зв'язки, які впливають на формування графічних умінь в учнів. Встановлено, що графічна діяльність учнів під час освоєння інших предметів у початковій школі не забезпечує ні системності знань з графічної підготовки, ні необхідного обсягу формування графічних умінь. Поряд з тим встановлено, що уроки трудового навчання є тією інтегруючою основою, яка забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків і може бути системостворюючою при графічній підготовці учнів.

У другому розділі – **«Методичні основи формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання»** – розроблено модель методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання; представлений аналіз вибору педагогічної технології формування графічних умінь на основі розробленої моделі; розкрито методику формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Пропонована модель формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання відображає педагогічний процес в компонентах: мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісний та критеріально-оцінний (рис.1).

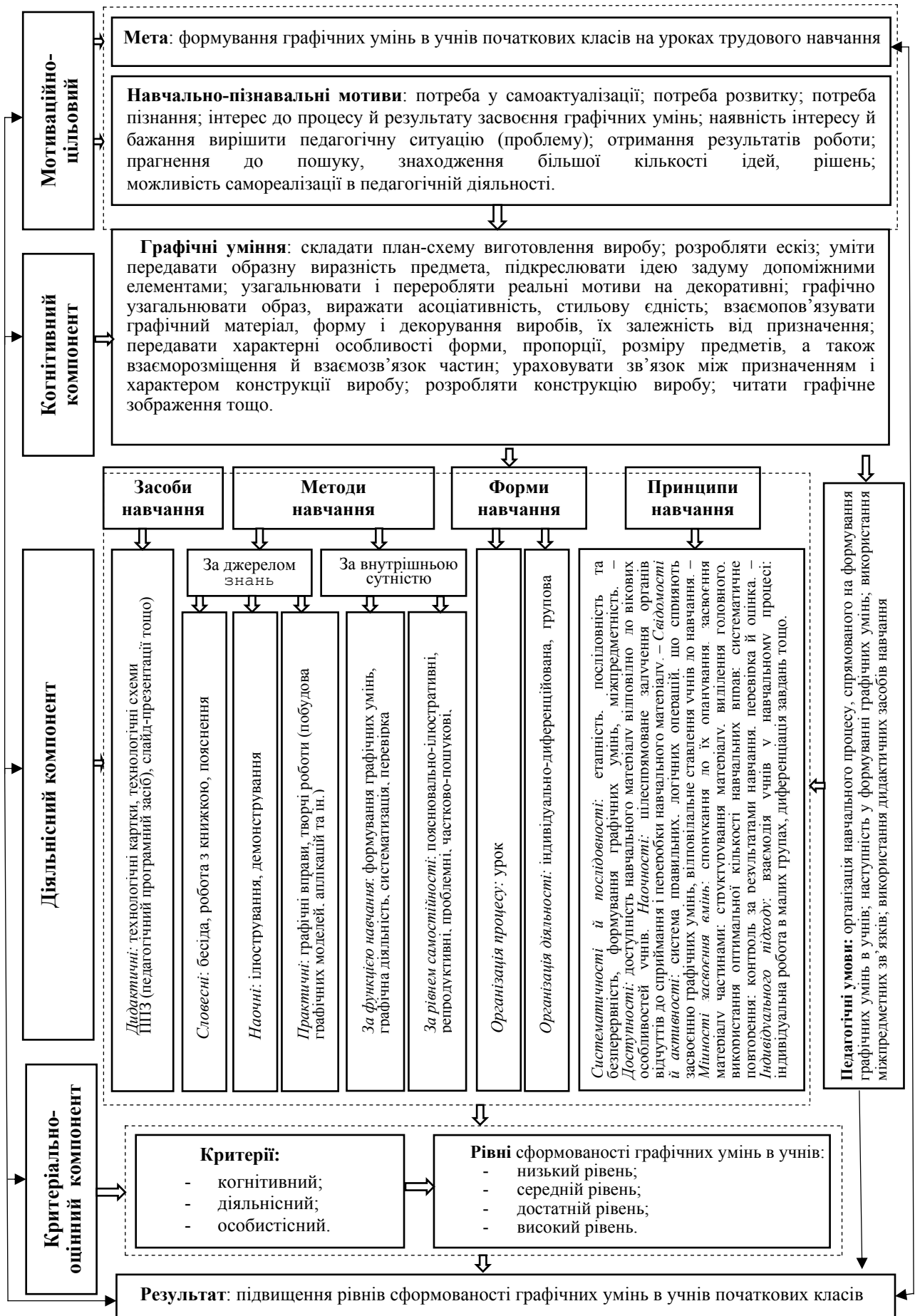


Рис. 1. Модель формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання

Зміст мотиваційно-цільового компоненту представлений з урахуванням мети дослідження та навчально-пізнавальних внутрішніх мотивів: потреби у самоактуалізації, розвитку, пізнання; інтересу до процесу та результату засвоєння графічних умінь; задоволенні від змісту графічної діяльності, результатів роботи; прагнення до пошуку, знаходження більшої кількості ідей, рішень; можливості самореалізації в навчальній діяльності та зовнішніх мотивів.

Когнітивний компонент містить графічні уміння, спрямованні на вдосконалення графічної діяльності учня: складати план-схему виготовлення виробу; розробляти ескіз; уміти передавати образну виразність предмета, перетворювати реальні мотиви на декоративні; узагальнювати графічний образ, підкреслювати ідею задуму допоміжними елементами; узагальнювати і виражати асоціативність, стильову єдність; взаємопов'язувати графічний матеріал, форму і декорування виробів, їх залежність від призначення; передавати графічно характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, а також взаєморозміщення й взаємозв'язок частин; враховувати зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу; розробляти та будувати конструкцію виробу; читати графічне зображення тощо. Цей компонент моделі реалізовано за індивідуальним підходом до навчання, де критерієм виступає вихідний рівень сформованості графічних умінь в учнів.

Діяльнісний компонент моделі представлено основними *дидактичними засобами* (технологічні картки, технологічні схеми ППЗ (педагогічний програмний засіб), слайд-презентації тощо); *формами* (організація процесу – урок, організація діяльності - індивідуально-диференційована, групова); *методами навчання* за джерелом знань і умінь (наочні: ілюстрування, демонстрування; словесні: бесіда, робота з книжкою, пояснення; практичні: графічні вправи, творчі роботи (побудова графічних моделей, ескізів, малюнків тощо); за метою навчання (графічна діяльність, систематизація, перевірка, формування графічних умінь); за рівнем самостійності (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі); *умовами навчання* (організація навчального процесу, спрямованого на формування графічних умінь в учнів; наступність у формуванні графічних умінь; використання міжпредметних зв'язків; використання дидактичних засобів навчання).

Критеріально-оцінний компонент моделі відображає рівень (низький, середній, достатній та високий) сформованості графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, в основі яких розглядаються критерії оцінювання (когнітивний, діяльнісний, особистісний).

Аналіз наукових праць з проблеми вибору педагогічних технологій формування умінь в учнів (В. Беспалько, Н. Борисова, М. Кларін, Б. Лихачов, В. Монахов, Г. Селевко, Л. Семущина та ін.) показав відсутність єдиної, загальноприйнятої науковцями й практиками педагогічної технології формування графічних умінь в учнів початкових класів.

Тому на основі розробленої моделі, ідей науковців Н. Борисової та Л. Семушиної було обґрунтовано технологію формування графічних умінь в учнів початкових класів, яка складає основу пропонованої методики формування графічних умінь в учнів початкових класів.

В основу пропонованої методики покладено функціонування блоків педагогічних технологій, які дозволяють реалізувати розроблену модель формування графічних умінь в учнів початкових класів: орієнтація на формування системних знань, яку забезпечує теорія поетапного формування графічних умінь (П. Гальперін, Н. Тализіна та ін.); орієнтація на діяльнісний підхід, проектне навчання (О. Коберник, В. Сидоренко, В. Симоненко та ін.); особистісно орієнтоване навчання (І. Зимня, А. Леонтъєв, І. Якиманська й ін.); орієнтація на активізацію мисленнєвої діяльності, розвивальне навчання (Л. Виготський, В. Давидов, Л. Занков та ін.); проблемне навчання (І. Лернер, А. Матюшкин, М. Махмутов, Л. Рубінштейн, М. Фіцула та ін.); орієнтація на формування активної особистості, ігрове навчання (Д. Ельконін, Г. Селевко та ін.). Усі вони у своїй взаємодії спрямовані на реалізацію мети розробленої моделі.

У цьому розділі представлені розроблені диференційовані педагогічні завдання із графічним змістом у відповідності до конкретних тем трудового навчання початкової школи, які є системоутворюючим компонентом розробленої моделі.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання»** – розкрито зміст та особливості проведення педагогічного експерименту, подано організацію та хід експериментальної перевірки ефективності пропонованої моделі методики формування графічних умінь в учнів початкових класів.

З метою перевірки ефективності розробленої моделі методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання був розроблений і проведений педагогічний експеримент, який охоплював три взаємозалежних етапи (констатувальний, формувальний, контрольний).

Аналіз моделі на констатувальному етапі експерименту дозволив вивчити навчальні програми 1-4 класів («Математика», «Образотворче мистецтво», «Трудове навчання»), здійснити відбір змісту та навчального матеріалу, які формують графічні уміння та виділити міжпредметні зв'язки, що впливають на формування графічних умінь в учнів. Це дозволило розробити систему диференційованих завдань на основі інтегруючого поняття «уміння», «графічні уміння», «художньо-графічні уміння», «технічно-графічні уміння», щодо формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

На даному етапі уточнено критерії та рівні формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, узгоджено поетапне формування знань і графічних умінь в процесі навчання, визначено якість і рівень графічних умінь в учнів початкових класів, підібрано склад контрольної та експериментальної груп.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили перевагу середнього рівня сформованості досліджуваних умінь. Було встановлено, що в контрольних групах кількість учнів з високим рівнем становила 4,8 %, а експериментальних – 4,7 %; із достатнім рівнем у контрольних групах – 25,8 % і експериментальних – 25,9 %; із середнім рівнем – 56,6 % у контрольних групах і експериментальних – 56,5 %; із низьким рівнем у контрольних групах – 12,8 %, а експериментальних – 12,9 %. Це дало змогу дійти висновку про те, що традиційна сучасна система формування графічних умінь в учнів початкових класів не забезпечує високий рівень графічних умінь, а тому потребує вдосконалення. На цьому етапі експерименту вивчалася модель формування досліджуваної проблеми і проводився аналіз результатів констатувального етапу експерименту, що дозволило скорегувати вимоги до самої методики формування досліджуваної проблеми, а саме: забезпечити особистісно-розвивальний підхід у процесі навчання; в диференційовані педагогічні завдання ввести елементи направлені на творчий підхід до їх розв'язку.

На другому – формувальному – етапі контрольні класи навчалися за традиційною методикою, у той час як учні експериментальних класів – за розробленою нами методикою формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. За результатами дослідження з'ясовано, що після завершення формувального етапу в експериментальній групі збільшилася кількість учнів з високим рівнем сформованості графічних умінь. Так, високого рівня сформованості в експериментальній групі досягли 17,2 % учнів (проти 4,7 % на початку експерименту); достатнього рівня – 33,1 % (проти 25,9 % на початку); середнього та низького рівнів показники знизились. Учні контрольних груп продемонстрували незначне зростання високого та достатнього рівнів сформованості графічних умінь: кількість учнів із високим рівнем сформованості зросла на 1,7 %, а з достатнім – на 3,6 %, що є результатом засвоєння учнями обсягу вмінь, передбаченого навчальним планом без запровадження розробленої методики формування графічних умінь.

Узагальнення результатів третього, контрольного етапу експериментального дослідження, з використанням методів статистичної обробки та порівняльного аналізу дало змогу простежити динаміку кількісних і якісних змін у формуванні графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. Динаміку формування графічних умінь подано на рис. 2.

Одержані результати сформованості графічних умінь в учнів свідчать про значне збільшення частки учнів, які мають високий та достатній рівні. Так, високого рівня сформованості графічних умінь мають 18,2 % учнів експериментальної групи (проти 4,7 % на початку експерименту); достатнього рівня – 35,0 % учнів (проти 25,9 % на початку експерименту). Натомість, кількість учнів із середнім рівнем сформованості зменшилася в експериментальних групах на 12,2 % (56,5 % – на початку експерименту та 44,3 % – наприкінці). Кількість учнів з низьким рівнем сформованості в експериментальних групах зменшилася на 10,4 % (12,9 % на початку експерименту та 2,5 % – на завершальному його етапі).

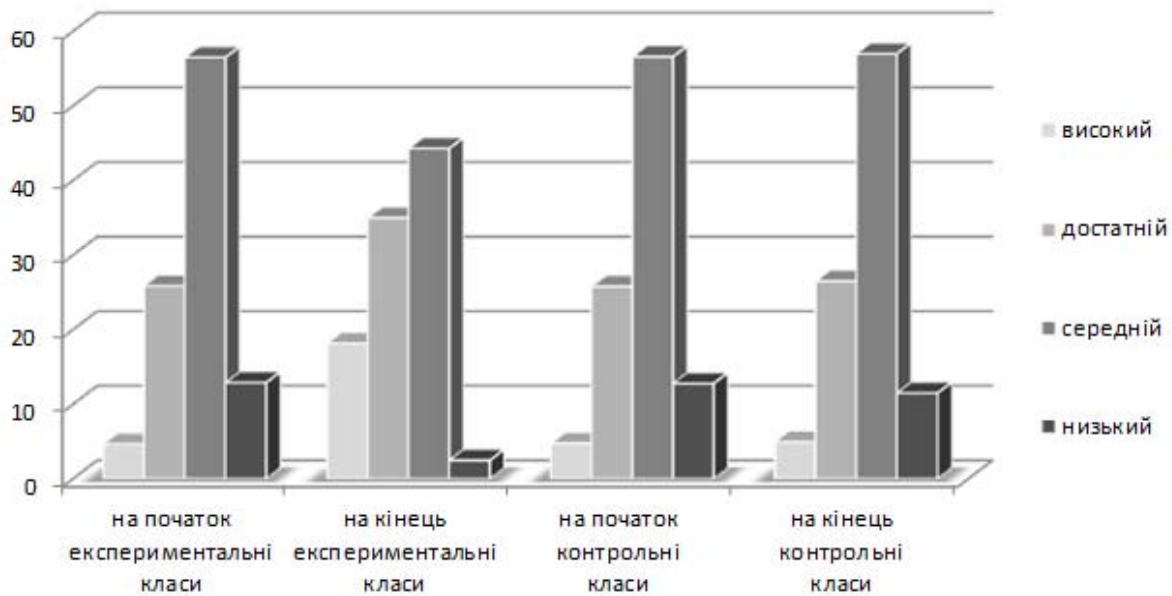


Рис. 2. Динаміка формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, %

Аналіз проведеного дослідження засвідчив, що якісна успішність рівнів сформованості графічних умінь в учнів на контрольному етапі експерименту в експериментальних групах на 21,7 % вища ніж в контрольних групах (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка сформованості графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, %

| Рівні сформованості | Контрольна група | | Динаміка | Експериментальна група | | Динаміка |
|---------------------|----------------------|---------------------|----------|------------------------|---------------------|----------|
| | Початок експерименту | Кінець експерименту | | Початок експерименту | Кінець експерименту | |
| Високий | 4,8 | 5,0 | +0,2 | 4,7 | 18,2 | +13,5 |
| Достатній | 25,8 | 26,5 | +0,7 | 25,9 | 35,0 | +9,1 |
| Середній | 56,6 | 57,0 | +0,6 | 56,5 | 44,3 | -12,2 |
| Низький | 12,8 | 11,5 | -1,3 | 12,9 | 2,5 | -10,4 |

Достовірність результатів експерименту забезпечувалася комплексом методів, зокрема, використанням критерію Колмогорова-Смірнова, статистичного t-критерію розподілу Стьюдента.

Таким чином, проведений педагогічний експеримент підтвердив, що розроблена модель методики сприяла підвищенню ефективності рівня формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів наукового пошуку з проблеми формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання дозволило зробити такі висновки.

1. Встановлено, що, не зважаючи на зростання кількості наукових праць, присвячених проблемі графічної підготовки учнів, відсутні дослідження з формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. Використання методології наукового пізнання як багаторівневої структури, дозволяє розглядати формування графічних умінь як специфічну форму людської діяльності у взаємодії з навколишнім середовищем. Дослідження формування графічних умінь в учнів з позицій системно-структурного підходу, дозволяє розглядати три складові навчання графічних умінь: проблемне, алгоритмічне та поетапне. Вони залежать від часу та умов навчання, особливостей розвитку учнів та їх підготовки. Встановлено, що будь-яку графічну діяльність можна визначити трьома основними компонентами: спостереження, вимірювання та побудова. Показано, що для кожного компонента існує відповідна система знань, умінь та навичок. Їх формування здійснюється на основі виконання графічних завдань розв'язання яких є складною взаємодією психічних та психологічних процесів, на основі яких здійснюються учнями мислиннєві операції; процеси просторової уяви, що забезпечують створення уявлень про об'ємні форми предметів; графічних знань й умінь, необхідних для відображення об'ємних форм предметів на площині.

Доведено, що активізація розумової діяльності у процесі формування знань та вмінь на практиці є складною діяльністю, яка відбувається у результаті взаємозв'язків теоретичних знань і трудових операцій, що визначаються можливостями їх системного та взаємозв'язаного функціонування, які отримані під час вивчення предметів «Математика», «Трудове навчання» та «Образотворче мистецтво» у початковій школі. Визначено, що зміст навчальних планів та програм не створює достатніх умов для системного і цілеспрямованого формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. Встановлено, що уроки трудового навчання є тією інтегруючою основою, яка забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків і може бути системоутворюючою при графічній підготовці учнів.

Показано, що сучасна графічна підготовка учнів у початковій школі не забезпечує системності та цілісності й комплексності, які функціонують у реальній педагогічній практиці, а існують нарізно і не забезпечують необхідного рівня формування графічних умінь учнів.

2. Обґрунтовано критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний) відповідно до яких виокремлено рівні: низький, середній, достатній та високий формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання.

Уточнено зміст понять: «уміння» як дефініції, що може створюватися не тільки на основі раніше засвоєних людиною способів дій, але й на основі нових прийомів діяльності, що формуються у самому процесі оволодіння уміннями; «графічні уміння» – це уміння виконувати графічні зображення, які не існують

без технічних чи то художніх умінь, тому що виступають у взаємодоповненні. Встановлено, що під «художньо-графічними уміннями», ми розуміємо ступінь практичного опанування учнями початкових класів виражальними можливостями графічного мистецтва з трансформації зображення в знаково-образну форму. Запропоновано «технічно-графічні уміння» розглядати, як ступінь практичного оволодіння учнем зображувальними знаково-символічними засобами з використанням методів, технологій, обладнання та пристосувань під час їх виконання. Визначено основні чинники, які впливають на ефективність формування графічних умінь, а саме: системність та наступність у формуванні графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання; взаємодія суб'єктів педагогічної освітньої діяльності; самовдосконалення у процесі графічної діяльності; форми організації діяльності (індивідуальна та групова робота). На основі аналізу діючої програми «Трудове навчання» нами систематизовано зміст графічних умінь і визначено показники, критерії та рівні їх сформованості.

3. Розроблено модель методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, в основу якої покладено особистісно-орієнтовану технологію навчання спрямовану на підготовку творчої особистості, яка передбачає організацію навчального процесу на засадах діяльності вчителя й учнів, базується на положеннях особистісно орієнтованого, діяльнісного, інтегрованого й системного підходів до змісту, методів, засобів і форм навчання з урахуванням мотивів, умов та мети навчання. Системоутворюючим елементом моделі методики є диференційовані завдання спрямовані на формування графічних умінь в учнів, що забезпечують організацію наступності під час навчання молодших учнів, що забезпечує логічну послідовність залучення учнів до пізнавальної діяльності з наступним ускладненням завдань у тісному зв'язку з навчальним процесом; використання міжпредметних зв'язків; використання дидактичних засобів навчання.

Реалізація запропонованої моделі передбачає врахування таких принципів: систематичності й послідовності, доступності, наочності, свідомості та активності, міцності засвоєння умінь. Встановлено, що для ефективного впровадження методики формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання відповідно до вікових особливостей доцільно використовувати методи: словесні (бесіда, робота з книжкою, роз'яснення); наочні (ілюстрування, демонстрування, показ); практичні (графічні вправи, творчі роботи (побудова графічних моделей, аплікацій); за функцією навчання (формування графічних умінь, графічна діяльність, систематизація, перевірка); за рівнем самостійності (пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемні, частково-пошукові, дослідницькі); засоби (дидактичні: технологічні карти, технологічні схеми, ППЗ (педагогічний програмний засіб), слайдові презентації) та форми (індивідуальна, робота в малих групах, групова).

4. Теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено методику формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання, яка полягає у використанні педагогічної технології формування

графічних умінь у процесі навчальної діяльності на основі розробленої моделі. Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики засвідчила, що якісна успішність рівнів сформованості графічних умінь в учнів на контрольному етапі експерименту в експериментальних групах на 21,7 % вища ніж в контрольних групах. Це дає підставу для впровадження отриманих результатів дисертації в навчальний процес загальноосвітніх шкіл.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Серед перспективних напрямів подальших досліджень потребують вивчення такі аспекти проблеми: наукове обґрунтування пропедевтичного формування графічних умінь учнів початкової, основної та старшої школи; створення методики розвитку графічних умінь у процесі їх наступності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Літковець О. Д. Формування художньо-мовленевої діяльності дітей шестирічок на уроках «художньої праці» / О. Д. Літковець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2001. – Вип. 14. – С. 63–66.

2. Літковець О. Д. Психолого-педагогічні умови формування графічних умінь в учнів початкових класів / О. Д. Літковець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2005. – Вип. 33. – С. 29–34.

3. Літковець О. Д. Формування графічних знань та умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання з використанням диференційовано-індивідуального підходу засобами інформаційних технологій / О. Д. Літковець // Проблеми трудової і професійної підготовки: науково-методичний збірник. – Слов'янськ: Слов'янський державний педагогічний університет, 2009. – Вип. 14. – С. 75–81.

4. Літковець О. Д. Сутність і зміст графічних умінь / О. Д. Літковець // Нова педагогічна думка: науково-метод. журнал. – Рівне: Рівненський обласний інститут післядипломної освіти, 2012. – № 1 (ч. 2). – С. 170–172.

5. Літковець О. Д. Дослідження міжпредметних зв'язків у формуванні графічних умінь в учнів початкових класів / О. Д. Літковець // Педагогіка вищої та середньої школи: збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2012. – Вип. 36. – С. 450–458.

6. Літковець О. Д. Модель формування графічних умінь в учнів початкових класів у процесі трудового навчання / О. Д. Літковець // Проблеми трудової і професійної підготовки: науково-методичний збірник. – Слов'янськ: Слов'янський державний педагогічний університет, 2012. – Вип. 17. Т. 1. – С. 90–96.

Праці, опубліковані в зарубіжних виданнях:

7. Литковец Е. Д. Использование графической наглядности в формировании графических умений в учащихся начальных классов на уроках трудового обучения / Е. Д. Литковец // Сборник научных трудов SWorld.

Выпуск 3. Том 21. – Иваново: МАРКОВА АД, 2013. – ЦИТ: 313-1140. – С. 17–21.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Літковець О. Д. Педагогічні програмовані засоби на уроках трудового навчання в початкових класах / О. Д. Літковець // Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій та технологічній галузях: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. – Бердянськ: БДПУ, 2013. – С. 116–118.

9. Литковец Е. Д. Пропедевтика формирования графических умений в учащихся начальных классов / Е. Д. Литковец // Наука и образование в XXI веке: сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции 30 сентября 2013 г.: в 24 частях. Часть 24. – Тамбов: Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», 2013. – С. 24–27.

10. Літковець О. Д. Підготовка майбутнього вчителя початкового навчання до формування в учнів графічних умінь засобами інноваційних технологій / О. Д. Літковець // Проблеми трудової та професійної підготовки в контексті національної стратегії розвитку освіти України: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 25-26 вересня 2014р. – Слов'янськ: ДДПУ, 2014. – С. 29–31.

11. Літковець О. Д. Методика використання сюжетних розповідей на уроках трудового навчання / О. Д. Літковець // Професійний розвиток педагога: матер. II науково-практ. Інтерн.-конф. (м.Рівне, 26-27 листопада 2015р.) – Рівне: Видавець О. Зень, 2015. – С. 126–128.

Навчально-методичні публікації

12. Літковець О. Д. Формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання: методичні рекомендації / О. Д. Літковець. – Рівне: РДГУ, 2012. – 50 с.

АНОТАЦІЇ

Літковець О. Д. Формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. – Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Полтава, 2016.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі формування графічних умінь в учнів на уроках трудового навчання. У роботі обґрунтовано та уточнено зміст понять: «уміння», «графічні уміння», «художньо-графічні уміння», «технічно-графічні уміння»; проаналізовано сучасний стан проблеми формування графічних умінь в учнів. Розроблено та теоретично обґрунтовано модель формування графічних умінь в учнів початкових класів, визначено її структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості графічних умінь.

Розроблено та експериментально перевірено поетапну методику формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання. Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: учні початкових класів, трудове навчання, графічні уміння, художньо-графічні уміння, технічно-графічні уміння, формування графічних умінь.

Литковец Е. Д. Формирование графических умений в учащихся начальных классов на уроках трудового обучения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения. – Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Полтава, 2016.

Диссертационное исследование посвящено проблеме формирования графических умений учащихся начальных классов на уроках трудового обучения.

На основе анализа философской, психолого-педагогической литературы уточнены базовые понятия исследования: «умения», «графические умения», «художественно-графические умения», «техническо-графические умения», «формирование графических умений». Установлено, что формирование графических умений учеников осуществляется в процессе системно-структурного подхода, основа которого заложена в трех составляющих обучения: проблема, алгоритм, этапность. Также, установлено, что для любой графической деятельности свойственными являются три основных компонента: наблюдение, измерение и построение. Для каждого компонента существует соответствующая система знаний, умений и навыков. Их формирование осуществляется при выполнении графических заданий выполнение которых является сложным взаимодействием психических и психологических процессов, на которых опираются осуществляемые учениками мыслительные операции; процессы пространственного воображения, которые обеспечивают представления о объёмных формах предметов; графических знаний и умений, необходимых для изображения объёмных форм предметов на плоскости.

В результате проведенного исследования определено, что формирование графических умений в учеников начальных классов базируется на совокупности художественно-графических и техническо-графических умений. Определены основные влияющие факторы на эффективность формирования графических умений, это такие как: системность и последовательность в формировании графических умений в учеников начальных классов на уроках трудового обучения; взаимодействие субъектов педагогической образовательной деятельности; самосовершенствование в процессе графической деятельности; формы организации учебной деятельности (индивидуальная и групповая работа).

Исходя из этого, разработана и теоретически обоснована модель формирования графических умений в учащихся начальных классов на уроках трудового обучения, которая включает четыре компонента: (мотивационно-целевой, когнитивный, деятельностный и критериально-оценочный). Выделены педагогические условия формирования графических умений в учащихся:

организационные (особенности организации учебного процесса на основе авторской модели, разработка и внедрение содержания, эффективных форм и методов формирования графических умений); методические (усовершенствование учебно-методического обеспечения; реализация методики формирования графических умений); психолого-педагогические (мотивация учебной деятельности; формирование системы графических умений в процессе трудового обучения).

Разработана и теоретически обоснована методика формирования графических умений в учеников начальных классов на уроках трудового обучения, которая заключается в формировании графических умений в процессе учебной деятельности на основе созданной модели. Экспериментально проверена эффективность предложенной методики и доказано её позитивное влияние на формирование графических умений в учеников начальных классов на уроках трудового обучения.

Основные результаты исследования внедрены в учебно-воспитательный процесс общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: учащиеся начальных классов, трудовое обучение, графические умения, художественно-графические умения, технико-графические умения, формирование графических умений.

Litkovets O.D. The formation of graphic skills in primary school students at the lessons of labour training. – Manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical science by specialty 13.00.02 – theory and methods of labour training. – Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, 2016.

The dissertational research is dedicated to the problem of formation of graphic skills of students at the labour training classes. The dissertation revealed the essential characteristics of the basic concepts of the research: “skills”, “graphic skills”, “artistic and graphic skills”, “technical and graphic skills”; analysed modern state of the problem of formation of graphic skills in primary school students. Developed and theoretically grounded the model of formation of graphic skills in primary school students, defined its structural components, criteria, indicators and levels of the formation of the graphic skills.

Developed and experimentally verified the phased method of the formation of the graphic skills in primary school students at the labour training classes. The main results of the research have been introduced in the educational process of the general educational institutions.

Keywords: elementary school, labour study, graphic skills, artistic and graphic skills, technical and graphic skills, formation of graphic skills.

Підписано до друку 25.05.2016р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Друк – ризографія. Умовн. друк. арк. 0,9
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 примірників. Зам. № 4042

Надруковано у ФОП Болотін А.В.
Свідоцтво серія В03 №850211 від 19.10.2010 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б

